

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวประมงชุมชนหัวเขา

ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา*

THE PRACTICE OF EVERYDAY LIFE IN HAU KHAO COMMUNITY,
HAU KHAO SUB-DISTRICT, SINGHANAKHON DISTRICT,
SONGKHLA PROVINCE

เชษฐา มุหะหมัด

Chettha Muhamad

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Prince of Songkla University, Thailand

เกีตถาวา บุญปราการ

Kettawa Boonprakarn

ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ

Chonlada Sangmanee Sirisatidkid

มหาวิทยาลัยทักษิณ

Thaksin University, Thailand

E-mail: thongho.nsk@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิบัติการประจำวันของชาวประมงในชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 15 คน ได้แก่ ครอบครัวของชาวประมงชุมชนหัวเขา โดยการสัมภาษณ์ถึงกิจกรรมการทำประมงและการดำรงชีพของชาวประมงชุมชนหัวเขาและทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา ถอดรหัส ตีความปรากฏการณ์และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนา

* Received 22 March 2019; Revised 27 April 2019; Accepted 27 April 2019.

ผลการวิจัยพบว่า

ชาวประมงชุมชนหัวเขา มีปฏิบัตินชีวิตประจำวัน ซึ่งในอดีตมีความสัมพันธ์กับวิถีการผลิตแบบยังชีพ เช่น การใช้แรงงานครัวเรือน รวมถึงวัฒนธรรมการช่วยเหลือ ต่อมา มีการปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ๆ ภายใต้เงื่อนไขของกลไกระบบตลาดมาเกี่ยวข้องต่อปฏิบัตินชีวิตประจำวัน อันจะส่งผลต่อการสร้างกลยุทธ์ในการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อความอยู่รอดผลดังกล่าวทำให้ชาวประมงเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัย เกิดการทำประมงแบบล้นเกินทรัพยากรประมงเสื่อมโทรม ส่งผลให้เกิดการสร้างรูปแบบปฏิบัตินชีวิต โดยการทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ และการสร้างความหลากหลายในการประกอบอาชีพเสริม เช่น การรับจ้างทั่วไป ในชุมชน การค้า และการแปรรูปทรัพยากรประมงในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความต้องการของตลาด เช่น การแกะกุ้ง การแกะปู การแปรรูปปลากระต๊ากแห้ง เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร ในภาวะวิกฤตทรัพยากรประมง

คำสำคัญ: ปฏิบัตินชีวิตประจำวัน, ทรัพยากรประมง, ทะเลสาบสงขลา, ประมงพื้นบ้าน

Abstract

This article aims to study the practice of everyday life of fishermen living in Hau Khao Community, Hau Khao Sub-District, Singhanakhon District, Songkhla Province using qualitative research. Specifically, in-depth interview inquiring about fishing activities and lifestyle and participant observation are used among a total of 15 participants including local fishermen in Hau Khao Community and their families. The data is analyzed by classification of issues studied and then transcribed, using content analysis, and presented in a descriptive way.

The finding suggests that;

The lifestyle of fishermen living in Hau Khao Community is related to subsistence production process, such as household workforce, favor, and hire. Later on, adaptation to new technologies under conditions of the market mechanism is found in their practice of everyday life; thereby, establishing new

competition and negotiation strategies for the sake of their survival. Such change has led to the use of modern fishing tools and equipment and the excess of fishing, resulting in deterioration of fishery resources. Consequently, new practices are founded and a variety of occupation including community employment, trade and business, and fishery processing which serves the market demand such as peeling and deveining shrimp, crab cracking, and anchovy is generated. In the fishery crisis, these occupations ensure food security.

Keywords: Practice of everyday life, fishery resource, Songkhla Lake, local fishing

บทนำ

การพัฒนาไปสู่กระบวนการทันสมัย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง (อาแว มะแสะ และคณะ, 2550) ทำให้เกิดการแปรเปลี่ยนพื้นที่ วัฒนธรรม รวมถึงความเชื่อ และที่สำคัญเมื่อปรับใช้แนวคิดความทันสมัยผ่านกลไกตลาดที่เริ่ม มีบทบาทต่อชีวิตประจำวันในการกำหนดการผลิตของชาวประมง การพยายามสร้างอำนาจในการเข้าถึงพื้นที่และสร้างอำนาจในการต่อรอง ทั้งการต่อรองในระดับปัจเจก ระดับกลุ่ม ภายใต้สิทธิในการจับจองพื้นที่ทะเลสาบสงขลา การปักหลักโพรงวาง การวางไซตุ๋ ไซหนอน ชาวประมงชุมชนหัวเขารวมตัวกันเพื่อสร้างรูปแบบปฏิบัติการในชีวิตประจำวันผ่านการต่อสู้ ต่อรอง การสร้างแหล่งอาหาร การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ทรัพยากรประมง (เก็ดถวา บุญปรากฏ, 2559)

ทะเลสาบสงขลาจึงถือเป็นพื้นที่แห่งการดำเนินชีวิตในฐานะที่เป็นพื้นที่สำคัญ ของการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน โดยมีลักษณะพิเศษ คือ เป็นระบบนิเวศแบบ 3 น้ำซึ่งมีการผสมผสานทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพสูง (ฝ่ายข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, 2537) ในทางสังคม คือ การเป็นแหล่งประกอบอาชีพที่สำคัญของประชาชน ซึ่งมีความสำคัญต่อชาวประมงในบริเวณรอบ ๆ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตลอดมา แต่ในทางกลับกันพื้นที่ชุมชนหัวเขาก็ก่เต็มไปด้วยเครื่องมือนานาชนิดที่ถูกอ้างสิทธิในการทำกินของชาวประมงเพื่อการดำรงชีพด้วยการใช้เครื่องมือที่มีลักษณะทำลายล้าง อาทิเช่น โพรงวาง อวนรุน อวนลาก ไซโง่ ไซหนอน (เก็ดถวา บุญปรากฏ, 2559) ปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนถึงวิกฤติทรัพยากรประมงที่รุนแรง

ที่สุด อันเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการช่วงชิงทรัพยากรประมงในปัจจุบัน อีกเงื่อนไขหนึ่งมาจากการบังคับใช้สิทธิในเชิงกีดกัน โดยเฉพาะสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของส่วนรวมที่ถูกละเลยความสำคัญโดยรัฐ ซึ่งเน้นแต่ระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐและของเอกชนเท่านั้น ตามแนวความคิดการจัดการทรัพยากรประมงร่วมโดยทั่วไปนั้นจะมองว่าสิทธิในการจัดการเป็นของรัฐมีนัยยะทางกฎหมาย และในทางปฏิบัติเหมือนกับว่าทรัพยากรประมงจะเปิดให้ทุกคนเข้าไปใช้ได้โดยเสรีโดยไม่มีการกีดกัน ทุกคนเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างอิสระ แต่ในความเป็นจริงแล้วทรัพยากรประมงในแต่ละพื้นที่กลับไม่ได้เปิดเสรีทั้งหมด แต่มักจะมีการควบคุมอยู่ระดับหนึ่ง เช่น การกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนเป็นการจัดการทรัพยากรร่วม ซึ่งห้ามมิให้สมาชิกชุมชนหรือคนนอกชุมชนเข้าไปทำการประมงอีกทั้งยังปรากฏให้เห็นถึงการเข้าไปจับจองสิทธิของเอกชนบางรายในการวางเครื่องมือประมง และซื้อขายสิทธิ จึงเกิดความไม่เป็นธรรมในกรรมสิทธิ์ส่วนรวมและการรุกรานทรัพยากรประมง ซึ่งควรจะเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม (Vandergeest, P., 1997) (Vandergeest, 1997 อ้างถึงใน เก็ดถวา บุญปรากฏ, 2559) สาเหตุอีกประการของทะเลสาบสงขลา คือ การลดลงของป่าชายเลนอย่างรวดเร็วทำให้ชาวประมงประสบปัญหาในการจับสัตว์น้ำ ซึ่งทำให้รายได้ของชาวประมงลดลงอย่างมาก จนหลายครัวเรือนตัดสินใจเลิกประกอบอาชีพการประมง ประกอบกับชาวประมงประสบกับปัญหาจากการประมงพาณิชย์ที่มีการบุกรุกเข้ามาแย่งพื้นที่ทำกินของชาวประมง โดยใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างทรัพยากรประมงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่การใช้ระเบิด ยาเบื่อ โพงพาง อวนรุน อวนลาก จึงเกิดความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วอันเป็นผลให้สัตว์น้ำบางชนิดไม่สามารถเข้ามาวางไข่ได้ อีกทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์น้ำบางชนิดลดลงและกำลังเสื่อมโทรมอย่างมาก (นฤทธิ ดวงสุวรรณ, 2545) ซึ่งส่งผลกระทบต่อรูปแบบของพฤติกรรมการประจําวันของชาวประมงชุมชนห้วยเขาในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงซึ่งถูกแรงบีบทางสังคมและเศรษฐกิจภายใต้การพัฒนาตามกระบวนการทันสมัย

จากสภาพปัญหาและปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะค้นหาคำตอบว่า ท่ามกลางวิกฤตการณ์ในภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง มีรูปแบบพฤติกรรมการในชีวิตประจำวันและการดำรงชีวิตของชาวประมงชุมชนห้วยเขา และสร้างรูปแบบพฤติกรรมการอย่างไรในการต่อสู้ เพื่อการดำรงชีพของชาวประมงชุมชนห้วยเขา เพื่อที่จะนำข้อมูลมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมทางเลือกในการดำรงชีพของชาวประมง

วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการประจำวันของชาวประมงในชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่ของการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการวิจัยแบบเจาะจง คือ พื้นที่ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มข้นในการทำประมงสูง และมีการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งเชื่อมโยงไปยังพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ รอบทะเลสาบสงขลาอย่างสอดคล้อง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย หัวหน้าครัวเรือนของชาวประมงและครอบครัวจำนวน 15 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง ผู้ที่ประกอบอาชีพประมง และอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนหัวเขาริมทะเลสาบสงขลา โดยการใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน รวมถึงยุทธวิธีต่าง ๆ ในการดำรงชีพท่ามกลางทรัพยากรประมงที่ค่อนข้างจำกัด

2.2 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี ประกอบด้วย

2.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ชาวประมงชุมชนหัวเขา ตัวแทนครัวเรือนประมงในชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาจำนวน 15 คน เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวประมงชุมชนหัวเขา

2.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการร่วมทำกิจกรรมกับชาวประมงชุมชนหัวเขา และกิจกรรมเกี่ยวกับการทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนสินค้าประมงในพื้นที่ตลาด รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชน

3. การวิเคราะห์ และการนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลนำมาทำการวิเคราะห์ ทุกระยะขณะที่ทำงานวิจัยในชุมชน หลังจากนั้นนำปรากฏการณ์หรือข้อมูลที่มีความสลับซับซ้อนมาจำแนกและจัดระบบ การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำซ้ำกลับไปกลับมาระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลกับการวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจแบบแผนของปรากฏการณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และยังใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการนำข้อมูลที่ได้รับมาตรวจสอบตามระยะเวลา แหล่งบุคคล และสถานที่นั่นคือ การตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้รับจากบุคคลดังกล่าวเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง ข้อมูลที่ได้จากคนเดิมยังคงเหมือนเดิมหรือไม่ หรือเมื่อสัมภาษณ์ข้อมูลนั้นจากบุคคลที่ต่างกั้น ยังคงได้คำตอบเช่นเดิมหรือไม่ หรือข้อมูลที่ได้รับจากบุคคลคนเดียวกันแต่ต่างสถานที่กันยังคง ได้รับข้อมูลเหมือนเดิมหรือไม่ หลังจากนั้นนำมาถอดรหัส ตีความ และสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย ส่วนการนำเสนอข้อมูลผู้วิจัย ได้ใช้วิธีการพรรณนา

ผลการวิจัย

1. บริบทพื้นที่ในการศึกษา

ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามชุมชนหัวเขา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกเลือกในการศึกษาปฏิบัติการ ในชีวิตประจำวัน ชุมชนหัวเขามีอาณาบริเวณติดกับทะเลสาบสงขลา ถือเป็นพื้นที่หน้าด่านเนื่องจากติดกับอ่าวไทย การค้นคว้าประวัติศาสตร์ชุมชนหัวเขาที่ถูกรวบรวมไว้ ทั้งที่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สยาม พบว่า ในปี พ.ศ. 2154 ดาโต๊ะโกมอลล์ เจ้าเมืองซาเหละ ได้อพยพครอบครัว เพื่อหนีภัยการล่าเมืองขึ้นของกองทัพเรือฮอลันดารอนแรมมาจนถึงปากน้ำหัวเขาแดง โดยขบวนเรือดังกล่าวได้จอดพักที่แนวหาดหน้าชุมชนหัวเขาเป็นชัยภูมิที่เหมาะสม มีภูเขาสูงชันล้อมบ้านเมืองทางทิศใต้ และชัยภูมิดังกล่าวเหมาะแก่การค้าขาย จึงได้สร้างบ้านแปลงเรือน ปักฐาน ณ ที่แห่งนี้ (กฤษ พัทธกิจคุมพล, 2558) และได้สร้างกำแพงเมือง จวนผู้สำเร็จราชการ มัสยิดหลวงประจำเมือง ท่าเทียบเรือ กิตติศัพท์ได้ล่องรู้ไปยังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเอกาทศรถจึงมีท้องตราหวงให้ตราดาโต๊ะโมกอลล์ เป็นข้าหลวงผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาและได้บริหารบ้านเมือง ต่อมาดาโต๊ะโกมอลล์ ข้าหลวงผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาถึงแก่กรรมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงธรรม พระมหากรุณาธิคุณแห่งกรุงศรีอยุธยาทรงแต่งตั้ง สุลัยมาน

บุตรชายคนโตเป็นข้าหลวงสำเร็จราชการเมืองสงขลาแทนสุลัยมาน และได้แต่งตั้งบุตรชายคนโตชื่อ มุขตาฟา เป็นรายนมดา หะซันและฮุเซน เป็นผู้ช่วยในการบริหารงาน นอกจากนี้ยังได้ส่งฟาริซี น้องชายของท่านไปเป็นเจ้าเมืองพัทลุงอีกด้วย ภายหลังพระเจ้าอยู่หัวทรงธรรมเสด็จสวรรคต ในปี 2172 เกิดการจลาจลและการแย่งอำนาจระหว่างบรรดาโอรสกับพระยากลาโหมสุรียวงค์ และพระยากลาโหมสุรียวงค์ได้ปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สุลัยมาน ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจึงประกาศไม่ยอมรับอำนาจ และสถาปนาตัวเองขึ้นเป็นองค์สุลต่าน มีนามตามอย่างมาลาญว่า สุลต่านสุลัยมาน ชาห์

สุลต่านสุลัยมาน ชาห์ ได้ครองเมืองสงขลาด้วยความสงบสุขเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2173 กองทัพปัตตานีภายใต้การนำของราชินีปิรูได้ยกกำลังจำนวนมากเข้าโจมตีเมืองสงขลา การเข้าตีเมืองสงขลาในขณะนั้นส่งผลต่อความเสียหายเป็นอย่างมาก ภายหลังจากการเสร็จศึกก็ได้สร้างป้อมปืนใหญ่บนภูเขาและที่ราบบนชัยภูมิ ถึง 20 ป้อม รวมถึงการสร้างประตูเมืองและโดนเข้าโจมตีโดยพระเจ้าปราสาททองถึง 2 ครั้ง ภายในสองปีแต่ก็ประสบความพ่ายแพ้ ภายหลังพระเจ้าปราสาททองเสียชีวิตในปี 2199 พระนารายได้ขึ้นครองราชย์สมบัติ สุลต่านสุลัยมาน ครองราชย์จนถึงปี พ.ศ. 2212 ก็เสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติได้ 39 ปี เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาภายใต้กรุงศรีอยุธยา 10 ปี โอรสองค์ใหญ่ คือ รายนมดา มุขตาฟา ขึ้นครองราชย์เป็นสุลต่านมูสตอฟาชาห์ (กฤษ พัทธสุขุมพล, 2558)

ในปี พ.ศ. 2223 เมืองสงขลาโดนกองทัพกรุงศรีอยุธยาตีแตก สมเด็จพระนารายณ์ จึงแบ่งราชวรสงขลาออกเป็น 4 กลุ่ม โดยกลุ่มแรก คือ ชายฉกรรจ์ถูกนำไปยังกรุงศรีอยุธยา กลุ่มที่สอง ได้ติดตามเสด็จสุลต่านมุขตาฟาไปยังเมืองไชยยา กลุ่มที่สาม ไปยังเมืองพัทลุงที่เขาไชยบุรี กลุ่มที่สี่ คือ กลุ่มที่รักษาเมืองไว้ถือเป็นบรรพบุรุษของหัวเขาและชุมชนใกล้เคียง และกลุ่มสุดท้ายนี้ได้สร้างมัสยิด ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาขึ้น ชื่อว่า มัสยิดยาลโรดเหาะหะมะ เมื่อมีการบูรณะมัสยิดขึ้น และใช้ปฏิบัติศาสนกิจยังทุกวันนี้ ประกอบกับลักษณะภูมิประเทศที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพประมงทำให้ชาวชุมชนหัวเขาประกอบอาชีพทำประมงตลอดมาจนปัจจุบัน

ภายใต้บริบทเชิงประวัติศาสตร์ และการผนวกเข้าสู่การพัฒนาแสดงถึงพัฒนาการต่าง ๆ ของชุมชนหัวเขา การถูกผนวกเข้าสู่รูปแบบการปกครองของอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันชุมชนหัวเขา คือ หน่วยหนึ่งของการปกครองเทศบาลเมืองสิงหนคร จังหวัดสงขลา มี

ที่ตั้งและอาณาเขตอยู่ในเทศบาลเมืองสิงหนคร ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยมีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อหมู่ที่ 1 และ 3 ของตำบลท่ายาง หมู่ที่ 5 และ 6 ของตำบล ชิงโค ทิศใต้ ติดต่อทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันออก ติดต่อกับทะเลอ่าวไทยทิศตะวันตก ติดต่อทะเลสาบสงขลา อยู่ห่างจากตัวเมืองสงขลา ประมาณ 10 กิโลเมตร โดยเส้นทางแพขนานยนต์และทางสะพานติณสูลานนท์ อยู่ห่างจากหาดใหญ่ประมาณ 40 กิโลเมตร ชุมชน ห้วยเขาเป็นทั้งพื้นที่ปฏิบัติการ และการดำรงชีพตลอดมา จากการปฏิสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจการปกครองรวมถึงวัฒนธรรม และการดำรงชีพตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

2. การดำรงชีพของชาวประมงชุมชนห้วยเขา

การดำรงชีพของชุมชนห้วยเขาหลังจากปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา ชาวประมงได้ปฏิสัมพันธ์ กับกลไกการตลาดอย่างเข้มข้น ทำให้แปรเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเพื่อการค้าได้เริ่มขึ้น และขยายตัวเพิ่มขึ้นตามลำดับ คราวเรือนเริ่มมีการปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาดมีการแลกเปลี่ยนสินค้าโดยใช้เงินเป็นสื่อกลางอย่างชัดเจน ในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญ แม้การผลิตแบบดั้งเดิมจะยังคงอยู่ แต่ก็ถูกจำกัดอยู่ในคราวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจน ช่วงดังกล่าวการประมงถือว่าเป็นอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ ส่วนของแรงงานในการทำประมงยุคของการเปลี่ยนผ่านยังคงอาศัยแรงงานของคราวเรือนและเครือญาติ และยังมีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน ถือได้ว่าระบบตลาดเริ่มมีอิทธิพลต่อการผลิต และระบบสังคมมากขึ้น อันจะพบเห็นจากการเปลี่ยนผ่านจากระบบการผลิตแบบยังชีพ (subsistence) ภายใต้อาชีพตลาด (market economy) เพิ่มขึ้นตามลำดับ

การปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดของชาวประมง ในทางกลับกันเครื่องมือประมงก็จะเป็นเครื่องมือประมงที่ทำลายล้างมากยิ่งขึ้น ซึ่งนำไปสู่การเสื่อมโทรมและร่อยหรอของทรัพยากรประมง สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามทำประมงอย่างเข้มข้น เพื่อหวังผลเชิงเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน เมื่อเวลาผ่านไปนโยบายที่รัฐเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างสาธารณูปโภค เส้นทางคมนาคม รวมทั้งการมีพ่อค้าต่างถิ่น และจับจองพื้นที่ทะเลเป็นกรรมสิทธิ์ จึงทำให้ชาวประมงชุมชนห้วยเขาเล็งเห็นถึงการผลิตเพื่อขายแทนการผลิตเพื่อยังชีพ การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเริ่มต้นขึ้น เป็นผลให้เกิดการเร่งทำการประมงให้ได้ปริมาณมาก ๆ และซื้อสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ระบบตลาดยังส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ เช่น คนพุทธ ซึ่งเป็นแม่ค้า จากภายนอกที่เข้ามาเป็นคนกลางในการถ่ายเททรัพยากรประมงออกจากชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็สร้างอาชีพด้วยอุปกรณ์ประมง การที่สามารถนำเครื่องมือประมงและเครื่องยนต์ติดเรือมาขายให้กับชาวประมงได้ ตลอดจนรับซื้อปลาแบบเหมาลำเพื่อไปส่งตลาดอีกครั้งหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงเริ่มเด่นชัด โดยเฉพาะการตัดเส้นทางคมนาคมทางบกเป็นการเพิ่มโอกาสในการติดต่อ และปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกผ่านระบบตลาดนัดทั้งในชุมชนและตลาดภายนอก ส่งผลต่อการผลิตที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาด

ภายใต้กระแสของความทันสมัย (Giddens, Anthony, 1991) และนโยบายของรัฐตลาดที่เข้ามามีบทบาทสำคัญกระทบต่อการทำประมงและทรัพยากรประมง จนทำให้วิถีการผลิตเปลี่ยนไปอีกทั้งยังส่งผลต่อวิถีการบริโภค (consumers) ที่เปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นการพยายามเข้าถึงทรัพยากรประมงที่เข้มข้น และการพยายามสร้างความหมายใหม่ ๆ (re-present) ของทรัพยากร รวมถึงชุดวาทกรรม (discourse) (Michel Foucault, 1995) การพยายามสร้างอำนาจในการต่อรองเพื่อเข้าถึงทรัพยากรประมง จากการสะท้อนแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับความร่อยหรอ และภาวะด้นร้นด้านทรัพยากรประมงที่มาจากสาเหตุระบบนิเวศที่เปลี่ยนไป เงื่อนไขทางการตลาดที่มีเป้าหมายในการอุปโภค และบริโภคจนล้นเกินความจำเป็น อีกทั้งเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่เข้ามามีบทบาทสำคัญที่เปลี่ยนวิถีการผลิตของชุมชน เกิดการเร่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศ และระบบความสัมพันธ์ของคนที่ใช้ประโยชน์ในแต่ละกลุ่ม จนก่อเกิดความขัดแย้งในชุมชนและช่วงชิงพื้นที่เพื่อเข้าถึงทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา

อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ก็ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นรัฐ ชาวบ้าน นายทุน นักการเมืองในพื้นที่ หรือแม้กระทั่งคนที่มาใช้ประโยชน์ในทะเลสาบสงขลา ความขัดแย้งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความทับซ้อนในพื้นที่ทำมาหากิน การดำรงชีพและความสัมพันธ์ของคน รวมถึงวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม การปรับเปลี่ยนและการเปลี่ยนแปลงถือเป็นพัฒนาการของพื้นที่ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนิเวศวิทยาสังคมในแต่ละยุคสมัย เริ่มตั้งแต่การทำประมงแบบยังชีพ (subsistence) การประมงในเศรษฐกิจแบบตลาด (market economy) การทำประมงในภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง ในขณะเดียวกันเมื่อทรัพยากรเริ่มร่อยหรอ ปฏิบัติการประจำวันในรูปแบบต่าง ๆ (Certeau, Micheal De., 1988) ที่

เกี่ยวข้องกับทรัพยากรประมงในชุมชนหัวเขาก็ก้าวขึ้นด้วยเช่นกัน ทั้งในด้านเครื่องมือ และ ยุทธวิธี (Strategy) รวมถึงเทคนิค (Tactic) ต่าง ๆ ถูกนำมาใช้อย่างเข้มข้นในพื้นที่ชุมชนหัวเขา

3. ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวประมงในชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอลำลูกกา จังหวัดสงขลา

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนหัวเขาในบริบททะเลสาบสงขลาสะท้อนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันต่อภาวะการดำรงอยู่ของคนที่ทรัพยากรประมงในวิถีชีวิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้นโยบายความทันสมัย (Modernization) (Giddens, Anthony, 1991) ส่งผลต่อปฏิบัติการประจำวัน (practice of everyday life) (Certeau, Micheal De., 1988) ในการดำเนินชีวิตภายใต้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนหัวเขา กลวิธีในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของชาวประมงไม่เพียงแต่จะต้องปะทะ ปฏิสัมพันธ์กับทรัพยากรประมงที่กำลังเสื่อมโทรม และร่อยหรอลงเท่านั้น แต่ยังต้องปะทะกับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ที่รุกคืบเข้ามาในชุมชน และส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบในการดำรงชีวิตของชาวประมง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ในภาวะวิกฤติจากความทันสมัยโดยการสร้างพื้นที่ใหม่ ด้วยเหตุนี้ชาวประมงจึงพยายามสร้างอาชีพเสริมหลากหลายรูปแบบภายใต้การต่อสู้ ต่อรองของชาวประมงและครอบครัวดังนี้

“...สมัยนี้นะทุกอย่างมันแพง...สมัยนี้น้ำมันแพง...ค่าครองชีพสูง... มันมีปัญหาเยอะแยะเลยในทะเลนะ...แรกสมัยก่อนของพ่อก็ไม่มีเงินไม่มี ถึงสมัยที่อยู่มีนายทุนทำบ่อกุ้งมังกร...โรงงานเข้ามาทำ...น้ำเสียไหลลงไปในทะเลนี่เพ...ทำเรือน้ำลึก...โพงพาง ไซ มันหล่นน้ำไว้ “...ไม่ทำประมงไม่รู้จะไปทำอะไรอาจจะเพราะว่าอาชีพนี้มาจากบรรพบุรุษแล้ว...รุ่นลูกไม่รู้จะทำต่อมาย...มันไปโรงงานเหม็ด เด็กๆ ไปเรียนที่บ้านทั้งเมืองเหม็ด...” (ผู้ใหญ่บ้านนันท, 2561)

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมาถือเป็นช่วงที่สำคัญและเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านของการดำรงชีพของชาวประมงชุมชนหัวเขา จากวิถีการผลิตแบบยังชีพไปสู่วิถีการผลิตในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ เนื่องจากการขยายตัวของตลาดที่เข้ามาจับตลาดในชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีอาชีพประมง และมีการการปรับตัวอันนำไปสู่การพยายามสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพ ในขณะเดียวกันก็มีปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต รวมถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับภายนอกโดยที่ชุมชนมีการเรียนรู้ และปฏิสัมพันธ์กับตลาด ภายใต้กลยุทธ์อันหลากหลายดังนี้

3.1 การเลี้ยงแกะและแพะแบบปล่อยทิ้ง: การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนของชาวประมง

ในภาวะปัจจุบันที่ชาวชุมชนหัวเขาประสบกับปัญหาทรัพยากรประมง การพยายามหาทางออกในการดำรงชีพ การเลี้ยงสัตว์ในชุมชนหัวเขา คือ ทางเลือกหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเลี้ยงแพะและการเลี้ยงแกะแบบปล่อยทิ้งได้รับความนิยมมากขึ้น เนื่องจากไม่ต้องรับผิดชอบมากนัก และเป็นการทำงานในภาคการเกษตรแบบไม่เต็มเวลา อีกทั้งยังเป็นแหล่งรายได้อีกทางหนึ่ง ในขณะเดียวกันยังแหล่งอาหารจำพวกโปรตีนที่นอกเหนือจากทรัพยากรประมง วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงเพื่อใช้เป็นอาหาร จากการสัมภาษณ์พบว่า ในช่วงก่อนหน้านี้จะมีถนนตัดผ่านชุมชน มีการค้าขายมากขึ้นชุมชนสามารถติดต่อกับตลาด เมื่อทรัพยากรประมงซึ่งเป็นแหล่งผลิต ถูกเข้าไปใช้งานมากขึ้น ทรัพยากรเหล่านี้เริ่มร่อยหรอลง ทางเลือกอย่างหนึ่งที่พอจะประทังชีวิตอยู่ได้ในระหว่างฤดูกาล คือ การเลี้ยงแพะและเลี้ยงแกะแบบปล่อยทิ้ง (บังพาด, 2561) นอกเหนือจากการเลี้ยงแพะและแกะแล้ว อาชีพหนึ่งสำหรับครัวเรือนที่มีพื้นที่ คือ การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงไก่ มักจะเลี้ยงไว้เพียงครัวเรือนละ 9-10 ตัว โดยมีการจัดทำคอกไว้เพื่อรองรับไม่ให้เปิดไปทำความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านอื่น ๆ และการให้อาหารโดยใช้ผลผลิตจากทะเลปลาตัวเล็ก ๆ ที่ท้องตลาดไม่รองรับมาดักกับหยวกกล้วย ใส่รำข้าวผสมกับหัวปลาและหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ เพื่อเป็นอาหาร ในปัจจุบันเป็ดได้รับความนิยมมาก เพราะใช้บริโภคในโอกาสสำคัญ (กะนู, 2561) ดังนั้นเกือบทุกครัวเรือนมักจะเลี้ยงเพื่อเป็นอาชีพเสริมอีกทางหนึ่ง ทำให้ไม่ต้องดิ้นรนมากขึ้นเพื่อเอาตัวรอด จึงเป็นทางเลือกและทางออกของชาวบ้านในช่วงนี้

3.2 ผู้หญิงกับการเป็นแรงงานในชุมชน: ปฏิบัติการประจำวันในภาวะขาดแคลน

ผู้หญิงในชุมชนหัวเขาถือเป็นแรงงานที่สำคัญมากเช่นกัน นอกเหนือจาก การสนับสนุนกิจกรรมในภาคประมงแล้ว ยังเป็นส่วนช่วยสนับสนุนการเป็นแรงงานนอกภาคประมง อีก จากการลงพื้นที่พบว่า ผู้หญิงในชุมชนหัวเขาสามารถสนับสนุนการทำงานของเพศชายได้อย่างดี และช่วยเสริมสร้างรายได้และปัจจัยเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัว และสนับสนุนทางการเงินภายในบ้านได้ มีข้อสังเกตประการที่สำคัญสามารถสนับสนุนปรากฏการณ์นี้ คือ ในช่วงที่ประสบกับภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง ชาวประมงไม่สามารถที่จับปลาได้ในฤดูมรสุม ผู้หญิงเหล่านี้จึงหาอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ในชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อเพิ่มรายได้และช่วยเหลือครอบครัวเพื่อดำรงชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน โอกาสในการประกอบอาชีพมีพลวัต

เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เช่น การรับจ้างซ่อมแซมเครื่องมือประมง และซ่อมแซมอุปกรณ์ในภาคการประมง (การตกแต่ง หรือซ่อมแซมโพงพางเพื่อใช้งานในการทำประมง) “...ในช่วงนี้เราก็กู้รับจ้างทั่วไปนะ ทำพรีอละก็ต้องพยายามหาเงิน ค่าเทอมมั้ง ค่ากินในแต่ละวันบ้างก็ต้องหาเงินให้พอ เงินจ่ายทุกวัน แต่รายรับไม่มี เดียวก็ตาย...” (กะนู, 2561) หนึ่งในอาชีพรับจ้างที่ทำได้ คือ การซ่อมแซมเครื่องมือประมง トラバโดที่คร่าวเรือนประมงยังออกทะเล และเป็นอาชีพที่ยึดหยุ่นตามสภาพของภูมิอากาศ โดยคิดราคาหัวละ 150-250 บาท และจากการสะท้อนพบว่า ในปัจจุบันนี้ในทะเลมีสิ่งกีดขวางมากทั้งไซตุ้และมหรำ (เครื่องมือชนิดหนึ่งในการทำประมง) เครื่องมือประมงเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่ออวนหรือกั๊ด ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงที่ใช้กันมากในทะเลสาบถ้าไม่ซ่อมแซมอุปกรณ์ก็ต้องทิ้งทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้นราคาฝิ่นละประมาณ 900-1,000 บาท การเป็นแรงงานในชุมชนยังดีกว่าแรงงานภายนอกชุมชน ที่ต้องแบกรับกับค่าครองชีพสูง และไม่สามารถทำงานอื่นควบคู่กันไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นงานบ้านและการดูแลลูก ๆ ซึ่งทำให้คร่าวเรือนต้องรับภาระมากขึ้นตามไปด้วย

การเป็นแรงงานในภาคประมงและนอกภาคประมง ถือเป็นส่วนหนึ่งในทางเลือกในการดำรงชีพ ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงในชุมชนยังสร้างอาชีพเสริมในการแปรรูปผลผลิตจากภาคการประมง การทำปลาตากแห้งหรือที่ชาวบ้านนิยม คือ การทำปลากระดาดตากแห้ง กุ้งแห้ง เพื่อส่งขายตลาดภายในหมู่บ้าน และการส่งออกไปขายภายนอกชุมชน เช่น การส่งแม่ค้าคนกลาง ซึ่งถือเป็นรายได้ส่วนหนึ่งที่สามารถจุนเจือครอบครัว ถือเป็นการแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัวในยุคที่เงินตรามีบทบาทสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตประจำวันใน และในภาวะที่ทรัพยากรประมงเริ่มลดลงจนกลายเป็นวิกฤต

3.3 แม่ค้ากุ้ง แม่ค้าปลา: และแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

การทำปลาจิ้งจกตากแห้ง การทำกุ้งแห้ง การทำปลาแดดเดียวเป็นกิจกรรมอีกกิจกรรมหนึ่งที่ได้รับความสนใจจากผู้หญิงในชุมชนหัวเขา เพื่อส่งขายยังตลาดนัดทั่วไป และยังมีแม่ค้ามารับซื้อถึงบ้าน จากการสัมภาษณ์กะเยาะ (กะเยาะ, 2561) ทำให้ทราบถึงการทำปลากระดาดตากแห้ง การทำกุ้งแห้ง การทำปลาแดดเดียว ซึ่งหลังจากผลผลิตหลงเหลือจากการขายส่งทั่วไปแล้วก็นำวัตถุดิบเหล่านี้มาแปรรูป เพื่อให้มีมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและยังเก็บไว้ได้นาน “...เพราะถ้าเราไม่แปรรูป เอาปลาเหล่านี้ไปแช่น้ำแข็งไว้นาน ๆ ปลาเหล่านี้คุณภาพจะไม่ดี เนื้อปลาจะไม่นิ่ม และถ้าหลาย ๆ วัน จะเริ่มมีกลิ่นออกมา ราคาจะไม่ดีหรือจะขายไม่ได้เลย บางที

ก็ต้องขายเป็นแข่งเพื่อให้เขานำไปทำเป็นอาหารปลาหรือกุ้ง ทุก ๆ ตอนเช้าจะมีคนมารับซื้อ กิโลกรัมละ 10 บาท ซึ่งไม่คุ้ม ดังนั้นถ้าขายไม่หมดก็ต้องนำมาแปรรูป อีกส่วนก็เก็บไว้ทานที่บ้าน...” (กะมะ, 2561)

นอกเหนือจากอาชีพที่กล่าวข้างต้นแล้ว การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม คือ ทางเลือกสุดท้ายในการพยายามสร้างทางเลือกในการดำรงชีพ แรงงานในโรงงานถือเป็นอีกอาชีพที่สำคัญสำหรับผู้หญิงในชุมชนนี้ พบว่า จะมีภาระบะหลังคาสูงคอยรับส่งแรงงานเหล่านี้ เพื่อออกไปทำงาน ในวันหนึ่ง ๆ มีไม่ต่ำกว่า 10 คัน หมุนเวียนกันไปตามโรงงานต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา หรือพื้นที่ใกล้เคียง จากการพูดคุย พบว่า กระบวนการการเป็นแรงงานนอกภาคเกษตรมีปัจจัยสำคัญ คือ ไม่สามารถเข้าถึงทุนเพื่อเป็นปัจจัยหลักในการเข้าถึงเครื่องมือในการทำประมง อีกประการหนึ่ง คือ สำหรับคนที่มีการศึกษาแล้วจะไม่กลับมาทำงานในภาคประมงอีก หมายถึงการหันหลังให้กับทะเล เพราะทะเลล้นคน และเต็มไปด้วยเครื่องมือในการทำประมงนั่นเอง ในชุมชนหัวเขาการเป็นแรงงาน ในโรงงานอุตสาหกรรม ถือเป็นทางเลือกอีกประการหนึ่งในภาวะที่ต้องดิ้นรนในภาวะทางเศรษฐกิจปัจจุบัน และเป็นทางเลือกและการสร้างกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการยังชีพต่อไป (กะมะ, 2561)

3.4 ถอดก้าม ถอดกระดอง: การรับจ้างแกะปู

นอกเหนือจากการเป็นแรงงานในภาคประมง แรงงานในการเลี้ยงสัตว์ แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมแล้ว อาชีพหนึ่งที่เห็นเด่นชัดในชุมชนหัวเขา คือ การพยายามสร้างอาชีพเสริมในช่วงฤดูกาล อาชีพแกะปูถือเป็นอาชีพหนึ่งที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี ราคา กิโลกรัม ละ 550-650 บาท โดยแยกเป็น เนื้อปู เนื้อผง เนื้อก้าม ซึ่งราคาก็ต่างกัน ไป “ช่วงนี้ปูได้นะ เราไม่ได้ทำอะไรก็ไปรับปูมาแกะ และเอาไปขาย รายได้ก็ดีนะแต่ปวดหลังหน่อย เนื่องจากต้องนั่งเป็นเวลานาน เช่น ปู 10 กิโลกรัม จะได้เนื้อก้อน 1 กิโลกรัม และที่เหลือราคาก็ว่ากันไป แต่ก็คุ้มนะ” (กะตา, 2561) ในขณะเดียวกันยังพบอีกว่า การรับจ้างแกะปู จะอยู่ในช่วงฤดูกาลเท่านั้นและในช่วงที่ปูขึ้นอกน้ำ คือ ในช่วงที่ฝนตกหนัก ๆ รอบทะเลสาบสงขลา น้ำจืดจะไล่ น้ำเค็มให้ไหลลงสู่ทะเลสาบ และยังส่งผลทรัพยากรประมงในการไหลออกสู่ทะเลสาบด้วยและจากการสัมภาษณ์ยังพบอีกว่า “เราลองมองคุณะมีหลาย ๆ กลุ่ม พยายามฟื้นฟูต่อยอดทรัพยากร ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อจะได้เห็นรอยยิ้มของพี่น้องบ้านเรา ทรัพยากรมีความสมบูรณ์ยังสิ่งเหล่านี้ คือ ความตั้งใจของเรา สุขของเรา คือ การได้

เห็นชาวประมงยืมได้ การพยายามสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้เขาถือเป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวัน” (บังสบ, 2561)

จากปฏิบัติการของชาวประมงจะพบว่า มีการสร้างรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อการดำรงชีวิต การสร้างกลยุทธ์เพื่อต่อรอง และการสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพในสถานการณ์ที่ทรัพยากรประมงร่อยหรอ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยจะเห็นว่า การดำรงชีพของชาวประมงชุมชนหัวเขาและครอบครัว ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบการผลิต และการบริโภคที่สัมพันธ์กับระบบตลาดที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากการดำรงชีพของชาวประมงได้ถูกผลักดันเข้าไปอยู่ในวังวนของความทันสมัยซึ่งจะต้องใช้เครื่องมือประมงที่มีประสิทธิภาพ สามารถจับสัตว์น้ำได้มาก ในขณะเดียวกันก็แสวงหาสิ่งของการอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันให้มีมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (อาแวมะแสะ และคณะ, 2550) ที่มีมุมมองว่าชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนชนบทจะต้องปรับตัวในการดำรงชีพ เพื่อความอยู่รอดภายใต้ภาวะวิกฤติจากความทันสมัย จึงทำให้ต้องหารายได้ที่เป็นตัวเงินมากขึ้นด้วยการเพิ่มการลงแรง และความเข้มข้นในการจับสัตว์น้ำ อันส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์น้ำร่อยหรอลง ไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวประมง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ (วิชัย กาญจนสุวรรณ และดุสิตา แก้วสมบุญ, 2546) ที่พบว่า ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความตื้นเขินของทะเลสาบสงขลา การลดน้อยของสัตว์น้ำ คุณภาพน้ำที่เน่าเสียไม่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ และความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในทะเลสาบสงขลาที่มีการใช้ทรัพยากรต่างกัน เป็นผลให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการประมงของทะเลสาบสงขลา ดังนั้นการดำรงชีพของชาวประมงและครอบครัว จึงใช้กลวิธีในการต่อสู้เพื่อให้อยู่รอดในภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง โดยการหันไปประกอบอาชีพเสริมที่หลากหลาย เช่น การเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย การที่ผู้หญิงปรับเปลี่ยนตนเองมาค้าขายสัตว์น้ำที่หามาได้ การรับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ในครัวเรือนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Dorairajoo, Saroja Devi, 2002) ที่อธิบายว่า กลยุทธ์การต่อรองในการดำรงชีพของชาวประมง ไม่เพียงแต่ผู้ชายที่เป็นผู้นำของครอบครัวเท่านั้น ที่ต้องออกไปทำงานไกลบ้าน แต่ผู้หญิงก็ยังสามารถทำงานช่วยเหลือครอบครัวได้อีก ซึ่งทำให้เห็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาว่าเป็นเพศที่

เข้มแข็ง และสามารถสนับสนุนการทำงานของเพศชายได้อย่างดี เมื่อเขาเหล่านั้นอ้างความชอบธรรมและสิทธิในการทำงาน โดยพยายามดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของศาสนาอย่างสมดุล และต่อรองกับผู้นำศาสนาว่าสามารถที่จะออกไปทำมาหากินได้เช่นเดียวกับผู้ชายเพื่อที่จะช่วยหาปัจจัยเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว และสนับสนุนทางการเงินภายในบ้านได้ ซึ่งมีข้อสังเกตประการที่สำคัญที่สนับสนุนปรากฏการณ์นี้ คือ ในช่วงที่ประสบกับภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง ชาวประมงไม่สามารถที่จะจับปลาได้ในฤดูมรสุม ผู้หญิงเหล่านั้นจึงหาอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ในชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อเพิ่มรายได้และช่วยเหลือครัวเรือนด้วยการค้าปลาที่ทำได้ และซื้อต่อจากเพื่อนชาวประมงด้วยกัน รวมทั้งค้าขายปลีกินค้าสำเร็จรูปในตลาดนัดบริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจของครัวเรือน เช่นเดียวกับการศึกษาของ (เยาวนิจ กิตติธรรกุล, 2547) พบว่า ผู้หญิงมีบทบาทในการช่วยเหลือผู้ชายในการทำมาหากิน เพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวโดยการช่วยงานบ้าน และช่วยงานนอกบ้านในยุคที่เงินตรามีบทบาทสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตประจำวันเช่นปัจจุบัน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ (วัฒนา สุภณศิลป์, 2550) ที่พบว่า ปัจจุบันคนในชุมชนได้รับภาวะวิกฤติจากความทันสมัย จึงได้หันไปทำงานไกลบ้านมากขึ้น โดยการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และในร้านค้าในเมืองเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ (เชษฐา มุทะหมัด, 2553) ที่พบว่า เมื่อชาวประมงเผชิญกับภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมงจึงได้ปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพ โดยหันไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างกรีดยางในสวนยางพารา

สรุป

ชาวประมงชุมชนหัวเขามีปฏิบัติการในชีวิตประจำวันในอดีตที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการผลิตแบบยังชีพ เช่น การใช้แรงงานครัวเรือน รวมถึงวัฒนธรรมการช่วยเหลือ ต่อมามีการปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ๆ ภายใต้เงื่อนไขของกลไกระบบตลาดมาเกี่ยวข้องต่อปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ส่งผลต่อการสร้างกลยุทธ์ในการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อความอยู่รอด ผลดังกล่าวทำให้ชาวประมงเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัย เกิดการทำประมงแบบล้นเกิน ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมทำให้เกิดการสร้างรูปแบบปฏิบัติการโดยการทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ และการสร้างความหลากหลายในการประกอบอาชีพเสริม เช่น การรับจ้างทั่วไปในชุมชน

การค้า และการแปรรูปทรัพยากรประมง ในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความต้องการของตลาด เช่น การแกะกุ้ง การแกะปู เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารในภาวะวิกฤตทรัพยากรประมง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวประมงชุมชนหัวเขา ซึ่งพยายามสร้างความหลากหลายในการประกอบอาชีพเสริม เช่น การรับจ้างทั่วไปในชุมชน การค้า และการแปรรูปทรัพยากรประมงในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นควรมีภาคีต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุน เช่น หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ในการให้ความรู้ทั้งภาคการผลิต และการตลาด รวมถึงการพัฒนาคุณภาพสินค้าจากผลผลิต ในภาคประมง ซึ่งสามารถทำให้ชาวประมงชุมชนหัวเขาสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารได้ในภาวะวิกฤตทรัพยากรประมง

เอกสารอ้างอิง

- กฤษ พัทธกัญกุล. (2558). 100 ปี มัสยิดยาลัดโรตเหาะหะมะ. สงขลา: สำนักพิมพ์หัวเขา.
- กะดา. (20 กุมภาพันธ์ 2561). ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (เชษฐา มุหะหมัด, ผู้สัมภาษณ์)
- กะนู. (20 กุมภาพันธ์ 2561). ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (เชษฐา มุหะหมัด, ผู้สัมภาษณ์)
- กะมะ. (20 กุมภาพันธ์ 2561). ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (เชษฐา มุหะหมัด, ผู้สัมภาษณ์)
- กะเยาะ. (20 กุมภาพันธ์ 2561). ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (เชษฐา มุหะหมัด, ผู้สัมภาษณ์)
- เก็ดลา บุญปรากฏ. (2559). กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา. สงขลา: คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.
- เชษฐา มุหะหมัด. (2553). การปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร : กรณีศึกษาในชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอ

- หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์ และสังคม: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.
- นฤทธิ ดวงสุวรรณ. (2545). คนพื้นทะเลสาบ. สงขลา: โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- บังฟาด. (20 กุมภาพันธ์ 2561). ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (เชษฐา มุหะหมัด, ผู้สัมภาษณ์)
- บังสบ. (20 ตุลาคม 2561). ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนบ้านใหม่ ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (เชษฐา มุหะหมัด, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้ใหญ่บ้านนนท์. (20 ตุลาคม 2561). ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (เชษฐา มุหะหมัด, ผู้สัมภาษณ์)
- ฝ่ายข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. (2537). สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา: สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เยาวนิจ กิตติธรรกุล. (2547). ผู้หญิงชาวบ้านภาคใต้ในกระแสการพัฒนา : กรณีศึกษาสองหมู่บ้านในจังหวัดสงขลาและพัทลุง. วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 3, 359-375.
- วัฒนา สุกัญศีล. (2550). พัฒนาการและการปรับตัวของทุนอุตสาหกรรมเกษตรภาคใต้: กรณีศึกษากลุ่มทุนส่งออกยางพารา. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยพลวัตทุนไทย (สกว.).
- วิชัย กาญจนสุวรรณ และดุสิตา แก้วสมบูรณ์. (2546). ความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อาแว มะแสะ และคณะ. (2550). “กระบวนการทันสมัยการปรับตัวในการดำรงชีพในชนบท” ใน Southern Thailand English Language Teaching/Cultural Change Conference. January 29-30, 2007 at The J.B., 76-77.
- Certeau, Micheal De. (1988). The Practice of Everyday Life trans. by Steven F. Rendall. Berkeley: University of California Press.

- Dorairajoo, Saroja Devi. (2002). “No Fish in the Sea : Thai Malay Tactics of Negotiation in a Time of Scarcity”. Ph.D .Dissertation, Department of Social Anthropology : Harvard University.
- Giddens, Anthony. (1991). Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.
- Michel Foucault. (1995). DISCIPLINE AND PUNISH The Birth of the Prison. A Division of Random House: Inc. New York.
- Vandergest, P. (1997). Rethinking Property. The Common Property Resource Digest.